

The status is established from birth and is characterized by the rights and obligations of a particular person. It is based on family ties and the institution of adoption. The role of status is preserved with feudalism and, with certain remarks, to the constitutional consolidation of the equality of citizens in the rights of the nineteenth century.

In later Roman law, status is gradually replaced by a contract, that is, the rights and obligations arising from bilateral agreements. Ultimately, as a result of comprehension of the changes that have taken place in European society, an understanding is formed that status is dominated where the economy is included in non-economic institutions, and the contract is a characteristic feature of the economy as a separate sphere of society, the development of which is predetermined by laws of a specific economic nature.

Today, the Ukrainian community is at the stage of formation of the law state and civil society. Favorable opportunities for solving these problems arose during the period of radical changes in the beginning of the twentieth century.

The controversy in the situation of Ukrainian society was that the peasantry was not only the most numerous group of people, but also served as a bearer of certain social values: economic, political, moral, ethical, legal, etc.

Unfortunately, the Ukrainian community failed to go beyond the civil society and realize the undertakings aimed at the development of human rights and freedoms.

Key words: private property, human rights, status, contract, society, economy.

УДК 347.91/95:340.115.3

*Сергій Олександрович Корось,
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Приватного вищого навчального закладу
Університету Короля Данила,
доктор юридичних наук, доцент*

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУДДІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК ГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ АНАЛІТИКИ

Постановка проблеми. Будучи центральною фігурою в цивільному судочинстві та головним учасником цивільних процесуальних правовідносин, від якого залежить рух цивільної справи і з яким вступають у правовідносини всі учасники цивільного процесу [1, с. 397], повноваження якого чітко визначено Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України), головуючий суддя, забезпечуючи виконання завдань цивільного судочинства в конкретних цивільних справах (ст. 2), керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності і порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками судового процесу їх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, усуваючи з судового розгляду все, що не має істотного значення для вирішення справи (ст. 214).

Результат правозастосовної діяльності судді втілюється у його рішеннях як стосовно суті позовних вимог, які приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті, так і при вирішенні процедурних питань, пов'язаних з рухом справи, клопотань та заяв осіб, які беруть участь у справі, питань про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду тощо, більшість із яких суддя вирішує не виходячи до нарадчої кімнати (статті 258, 259 ЦПК України). Причому всі заяви та клопотання, заявлені учасниками справи у судовому засіданні, суддя має вирішувати одразу (після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи), а результат їхнього розгляду оформлювати ухвалою або у вигляді окремого документа (постановленою у нарадчій кімнаті), або постановленою не виходячи до нарадчої кімнати, із занесенням до протоколу судового засідання (статті 222, 248, 259, 260 ЦПК України). У зв'язку з цим останній вид ухвал учені-процесуалісти називають «протокольними» [2, с. 708].

І якщо ухвалення суддею рішення або постановлення ухвали у вигляді окремого документа відбувається в нарадчій кімнаті, де у судді є час для його складання (належного обґрунтування мотивів та правильних висновків із посиланням на норму закону), то при вирішенні заяв і клопотань учасників справи без виходу до нарадчої кімнати (тобто «на місці») такої можливості у судді не існує, а отже, він має володіти неабиякими професійним рівнем, майстерністю, вмінні оперативно обробляти інформацію – загалом мати високорозвинутий інтелект та аналітичне мислення,

без якого неможливо робити правильні висновки та швидко ухвалювати рішення з питань, які виникають під час розгляду цивільної справи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналітична діяльність судді під час здійснення правосуддя у цивільних справах як відповідний пізнавальний процес, від якого залежить оперативність і правильність ухвалених суддею рішень, не була предметом самостійного наукового дослідження учених-процесуалістів, оскільки як частина пізнавальної діяльності людини передусім є предметом вивчення філософії та психології. Питання аналітичної діяльності розкривалося й у теорії управління як складова процесу підготовки управлінських рішень (І. Рейтерович, Ю. Курносов). У межах цивільного процесу аналітична діяльність судді лише в окремих працях розглядається як елемент доказування (С. Фурса, Т. Цюра, І. Решетнікова та ін.). Переважно ж аналітична діяльність розглядається як аналітичні повноваження судів вищих інстанцій при обробці даних судової статистики та узагальненні судової практики (Є. Васьковський, С. Князькін, Ю. Тимофєєв та ін.). Водночас у межах загального поняття «правова аналітика» судова аналітика лише виділяється серед видів правової аналітики (В. Ісаков), без розкриття її ролі і значення в правозастосовній діяльності судді під час розгляду і вирішення конкретних цивільних справ.

Мета статті полягає у з'ясуванні ролі аналітичної діяльності судді під час здійснення ним правосуддя у цивільних справах як галузевого виміру правової аналітики та визначенні впливу аналітичних функцій судді на ефективність його процесуальної діяльності.

Основні результати дослідження. Так, у будь-якій діяльності, яка передбачає формулювання висновків і прийняття тих чи інших рішень, тобто в пізнавальній сфері, важливе значення має аналітичне мислення. Загальновідомо, що формування аналітичного мислення вимагається для оперативного визначення основних і другорядних аспектів; вирішення складних проблем; належного обґрунтування висновків тощо.

Науковці обґрунтовано зауважують, що говорити про «рішення» можна лише у тому разі, якщо вибір робиться не менше, ніж з двох альтернатив. Тобто прийняття рішень – це синтез раціональних схем вибору альтернатив й оцінювання їхньої якості. Його завдання полягає у тому, щоб із безлічі конкуруючих стратегій вирішення проблеми, на основі аналізу умов і наслідків її реалізації, обрати кращу (оптимальну). Під рішеннями, оптимальними в широкому сенсі, розуміються такі рішення, які спрямовані не так на подолання наслідків тих чи інших процесів чи явищ, як на вирішення всього комплексу протиріч, який призвів до виникнення проблемної ситуації. Тим самим забезпечуватиметься врахування інтересів максимально широкого кола осіб. Це вимагає від особи, що приймає рішення, здатності прогнозувати його наслідки та системно бачити проблеми [3, с. 8; 4, с. 91, 400].

Варто погодитися із висловленою в літературі думкою, що роль аналітика (спеціаліста з інформаційно-аналітичної діяльності) на державній службі є набагато відповідальною, ніж робота аналітика в недержавних структурах, оскільки базовою характеристикою державно-політичної діяльності є оперативність. Адже якщо його висновки виявляться неправильними, він напише новий трактат. Державному службовцю дозволено лише одна спроба; якщо він не вгадає, помилки стають невинними [3, с. 4].

Як державний службовець суддя здійснює правосуддя, яке в літературі визначається як одне з форм державного управління, засіб виконання державою внутрішньої функції охорони правопорядку, власності, прав і свобод громадян шляхом вирішення спеціальним органом державної влади – судом цивільних і кримінальних справ за правилами, передбаченими цивільним і кримінально-процесуальним правом, тобто шляхом застосування від імені держави норм права щодо встановлених у судовому засіданні фактів і правовідносин, а в деяких випадках і заходів примусу до правопорушника [1, с. 19, 22; 5, с. 23].

Отже, аналітичну діяльність судді, незважаючи на те, що він є державним службовцем, справедливо буде віднести до виду правової аналітики, якій в юридичній літературі приділяється мало уваги. При цьому важко заперечити, що юристи, які володіють методологією юридичного аналізу, користуються попитом в усіх сферах юридичної діяльності, включаючи правосуддя. Від якості юридичного мислення багато в чому залежать рівень розвитку та ефективність юридичної роботи. Вона дає змогу повно і точно розглядати з юридичного боку життєві ситуації, конфлікти,

формулювати висновки про факти дійсності, ухвалювати обґрунтовані судові рішення, складати інші юридичні документи, вести правове навчання, давати юридичні консультації, провадити правову експертизу [6, с. 3]. Правова аналітика визначається як професійна аналітична діяльність у сфері законотворчості і правозастосування, правової культури, правового інформування, освіти і виховання. Серед правозастосовного виду правової аналітики виділяється й судова аналітика [6, с. 8, 14], проте її зміст не розкривається.

При цьому, якщо виходити з основних існуючих наукових підходів до класифікацій повноважень судів, то поряд із просвітницькими і превентивними виділяють й аналітичні повноваження суду, до яких належать узагальнення, аналіз і забезпечення інформаційної доступності судової практики, правова пропаганда, комплексні перевірки роботи нижчестоящих судів і конкретних суддів, підвищення їхнього професійного рівня [7, с. 20]. Тобто аналітична діяльність судів зводиться переважно до аналітичних повноважень судів вищих інстанцій при обробці даних судової статистики та узагальненні судової практики. Проте в такому розумінні аналітичні повноваження суду дещо звужені, адже вказана діяльність здійснюється зазвичай працівниками апарату відповідного суду, а не суддею, який здійснює правосуддя у конкретній справі, аналізує докази, розглядає заяви і клопотання та ухвалює рішення.

Тому актуальною в цьому сенсі є класифікація діяльності судді, наведена ще дореволюційним процесуалістом Є. Васьковським, який виділяв логічну та фактичну діяльність суду, яка здійснюється як спосіб здійснення процесуальних прав та обов'язків суду: шляхом висловлення суджень і здійснення фактичних дій [8, с. 646]. Тобто діяльність суду з висловлення суджень Є. Васьковський називав логічною. Хоча правильно, на нашу думку, говорити саме про аналітичну діяльність судді, яка пронизує всю його діяльність як при постановленні ухвал у судовому засіданні (без виходу до нарадчої кімнати), так і при ухваленні рішень у нарадчій кімнаті.

При цьому, аналізуючи зміст висловлених учасниками справи суджень та заявлених ними заяв і клопотань, діяльність судді не ґрунтується на пошуку і встановленні причинно-наслідкових зв'язків (що притаманне логічній діяльності), а передусім має на меті проаналізувати та порівняти отримані дані на предмет відповідності закону та обставинам справи (що притаманне саме аналітичній діяльності). Так, за загальним правилом, суддя з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом. Враховуючи, що протягом судового засідання учасниками справи може бути заявлено низку різних заяв і клопотань, суддя передусім має проаналізувати, чи заявлялися подібні заяви й клопотання раніше і який результат їхнього вирішення, та залежно від цього вже вирішувати їх по суті. Крім того, більшість заяв і клопотань учасників справи стосуються витребування доказів. Для вирішення таких клопотань суддя має проаналізувати і зіставити витребувані докази із предметом доказування та передбаченими законом засобами доказування, допустимими в конкретних правовідносинах, а також існування в нормах ЦПК України можливості розгляду і задоволення таких заяв і клопотань. Низка заяв і клопотань учасників справи стосується залучення до участі в справі третіх осіб без самостійних вимог на предмет спору. При розгляді таких клопотань суд має проаналізувати і зіставити з предметом спору наявність передбачених законом умов для участі такої третьої особи в конкретній справі, якими є: обов'язкова наявність цивільних матеріально-правових відносин між третьою особою й однією зі сторін; преюдиціальна пов'язаність матеріально-правових відносин третьої особи й однієї зі сторін з правовідносинами позивача і відповідача; матеріально-правові відносини третьої особи й однієї зі сторін повинні передбачати можливість спору про цивільне право між третьою особою й особою, на стороні якої вона виступає [1, с. 318]. Як бачимо, для вирішення звичайного для кожної цивільної справи питання судді необхідно проявити неабиякі аналітичні здібності з метою його правильного вирішення.

Більш складнішою варто уявляти собі аналітичну діяльність судді в нарадчій кімнаті при ухваленні рішення, адже ЦПК України висуває до судового рішення вимоги законності й обґрунтованості. Так, законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права

з дотриманням норм процесуального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні (ст. 263 ЦПК України). Я. Романюк зауважував, що обґрунтування судового рішення, його аргументація – це ключовий критерій якості окремого судового рішення, за яким суспільство оцінює ефективність діяльності всієї судової системи. Належне мотивування судового рішення – це стандарт Європейського суду з прав людини, але який водночас не означає обов'язку суду надавати детальну відповідь на кожен аргумент; таке питання вирішується винятково у світлі обставин конкретної справи. Проте на суддю покладається відповідальність за якість і чіткість викладення у рішенні мотивів і висновків, особливо що стосується доводів тієї сторони конфлікту, яка в результаті ухвалення судом рішення залишається в програші [9]. Вказані вимоги щодо обґрунтованості судового рішення однозначно свідчать про аналітичний характер діяльності судді при розгляді ним цивільних справ.

Висновки. Таким чином, зміст вказаної вище діяльності судді дає підстави для висновку, що вона має завершений аналітичний цикл (починаючи із законодавчого визначення завдання цивільного судочинства для кожної цивільної справи, збору і систематизації доказової інформації про обставини справи, і завершуючи аналізом вимог і заперечень сторін та зіставлення їх із доказами та ухвалення рішення). Зазначена аналітична діяльність судді має визначальне значення під час здійснення правосуддя у цивільних справах, а це дає змогу говорити про один із галузевих рівнів дослідження правової аналітики та за допомогою її методології встановити таким чином вплив аналітичних функцій судді на ефективність його процесуальної діяльності.

Використані джерела

1. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
2. Цивільний процес України : академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2009. – 848 с.
3. Рейтерович І. В. Аналітичний документ як інструмент підготовки управлінських рішень : навч.-метод. матеріали / І. В. Рейтерович, С. В. Ситник ; уклад. В. М. Гаврилюк. – К. : НАДУ, 2013. – 56 с.
4. Курносів Ю. В. Аналітика: методологія, технологія і організація інформаційно-аналітичної роботи / Ю. В. Курносів, П. Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
5. Конституционные основы правосудия в СССР / А. М. Ларин, А. А. Мельников, И. Л. Петрухин, В. М. Савицкий и др. ; под ред. В. М. Савицкого. – М. : Наука, 1981. – 360 с.
6. Исаков В. Б. Правовая аналитика : учеб. пособие / В. Б. Исаков; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – М. : НИУ ВШЭ, 2013. – 276 с.
7. Тимофеев Ю. А. Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе: современные проблемы : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Ю. А. Тимофеев. – Екатеринбург, 2008. – 23 с.
8. Васильковский Е. В. Курс гражданского процесса / Е. В. Васильковский. – М. : Бр. Башмаковы, 1913. – Т. 1: Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. – 691 с.
9. Доповідь Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка на VII Міжнародному цивілістичному форумі «Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн» 11.05.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>.

Короєд С. О. Аналітична діяльність судді під час здійснення правосуддя у цивільних справах як галузевий вимір правової аналітики

Стаття присвячена з'ясуванню ролі аналітичної діяльності судді під час здійснення правосуддя у цивільних справах як галузевого виміру правової аналітики. Звертається увага, що для розгляду і вирішення цивільних справ суддя має володіти високою професійною майстерністю, вміти оперативно обробляти інформацію, для чого він повинен мати високорозвинутий інтелект та аналітичне мислення, без якого неможливо робити правильні висновки та швидко ухвалювати рішення з питань, які виникають під час розгляду цивільної справи. Проаналізовано існуючі вимоги щодо обґрунтованості судового рішення, які свідчать про аналітичний характер діяльності судді при розгляді і вирішенні ним цивільних справ. Наводиться обґрунтування, що вказана діяльність судді має завершений аналітичний цикл (починаючи з законодавчого визначення завдання цивільного судочинства для кожної цивільної справи, збору і систематизації доказової інформації про обставини справи, і завершуючи аналізом вимог і заперечень сторін та зіставлення їх із доказами та ухвалення рішення). Робиться висновок, що аналітична діяльність судді має визначальне значення під час здійснення ним правосуддя у цивільних справах, а це дає змогу говорити про один із галузевих рівнів дослідження правової аналітики та за допомогою її методології встановити вплив аналітичних функцій судді на ефективність його процесуальної діяльності.

Ключові слова: цивільне судочинство, правосуддя, суддя, аналітичні повноваження, доводи сторін, докази, судові рішення, правова аналітика.

Koroied S. Analytical activity of a judge in administration of justice in civil cases as a sectoral measure of legal analysis

The article is focuses on clarification of the role of judge's analytical activity during administration of justice in civil cases as a sectoral measure of legal analysis. It is emphasized that in the legal literature the analytical activity of courts is reduced mainly to the analytical powers of the courts of higher instances in the processing of judicial statistics and generalization of judicial practice. However, it is emphasized that in this sense analytical powers of the court are somewhat narrowed, since the aforementioned activity is usually carried out by the employees of the court officials of the relevant court, and not by the judge which is administering justice in a specific case, analyzing evidence, examining applications and petitions and ruling the judgment. Attention is drawn to the fact that in order to consider and resolve civil cases, the judge must have high professional skills, be able to process information promptly, for which he must have highly developed intelligence and analytical thinking without which it is impossible to draw the right conclusions and to quickly make decisions on issues that arise during consideration of a civil case. It is comparing the analytical activity of a judge when a judge rules the judgment or decree in the form of a separate document, which takes place in the counseling room (when the judge has time for analytical conclusions), as well as in solving applications and petitions of the participants of the case without going to the counseling room. Taking into account that during the court session a number of different applications and petitions can be filed, the judge must first consider whether such statements or claims have been filed before and what is the outcome of their resolution, and, depending on this, to resolve it. Most of the statements and petitions of the participants in the case relate to the reclamation of evidence. To resolve them, the judge must analyze and compare demanded evidence with the subject of proof and established by law means of proof, permissible in a particular legal relationship, as well as the existence in the law of the possibility of considering and satisfying such applications and petitions. A number of applications and petitions of participants in the case concerns the involvement of third parties in the case without a separate claim for the subject of a dispute. In considering such petitions, the court should analyze and compare with the subject of the dispute the existence of conditions established by law for the participation of such a third person in a particular case. The existing requirements, concerning the validity of a court decision, which indicate the analytical nature of the judge's activity when considering and resolving civil cases, are analyzed. The justification is given to fact that the judge's activity has a completed analytical cycle (from the legislative definition of the task of civil justice for each civil case, the collection and systematization of evidence of the circumstances of the case, and completing the analysis of claims and objections of the parties and comparing them with evidence and ruling the judgment). It is concluded that the judge's analytical activity is crucial for his administration of civil justice, which allows one to talk about one of the sectoral levels of research in legal analysis and, using its methodology, to determine the influence of the analytic functions of a judge on the effectiveness of his procedural activity.

Key words: civil proceedings, justice, judge, analytical powers, arguments of parties, evidence, court judgments, legal analytics.

УДК 340.12

*Роман Петрович Луцький,
доцент кафедри теорії держави і права,
директор Науково-дослідного інституту
Університету Короля Данила,
доктор юридичних наук*

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕСЯТИ ЗАПОВІДЕЙ БОЖИХ
ЯК СВІТОГЛЯДНОГО ДЖЕРЕЛА ПОЗИТИВНОГО ПРАВА**

Постановка проблеми. Розвиток знань про право передбачає глибоке осмислення основних світоглядних начал, на яких базується вітчизняне позитивне право. До таких, зокрема, належать філософсько-правові категорії, на яких формувалася сучасна українська мораль, яка черпала свої витоки зі Святого Письма (Біблії). Знання цих підвалин дає змогу полегшити та удосконалити процес правотворчості, оскільки допомагає чіткіше визначити орієнтири законодавчої діяльності й забезпечити єдність юридичної практики у різноманітних її сферах. Окрім того, категорія права тісно пов'язана зі світоглядними поняттями правди, справедливості, добра, яким, по суті, і повинно бути останнє. Тому дослідження змісту системи правових понять та сутнісних характеристик позитивного права має не тільки академічне, а й практичне значення. Саме з цього й випливає актуальність порушеної проблематики.